

Т.С.Маликов

*ТМИ “Молия” илмий мактаби раҳбари,
иқтисод фанлари доктори, профессор*

МОЛИЯВИЙ МУАММОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШ: ҲАЗРАТ НАВОИЙ ТАЛҚИНИ – 1

Олдимизда турган барча муаммоларни ва айниқса, уларнинг молиявийларини ҳам оқилона ва самарали ҳал этишда илғор хориж тажрибасига таяниш – одат тусига кирган. Бунга анча бўлди. “У ўзига хос “мода” тусини олди ҳам!”, - десак хато қилмаган бўламиз.

Ҳақиқатдан ҳам, бу масалада гоҳ у, гоҳ бу мамлакатнинг тажрибаларини ўрганиб, улардан ижодий ва ижобий хулосалар чиқариб, қарорлар қабул қилаёلمиз. Шунингдек, ҳамон А.Смит, Д.Рикардо, С.Симон, Ж.Кейнс, Ж.Сакс, П.Самуэльсон, С.Фишер ва бошқаларнинг фикрларига таяниб иш кўришни афзал билаёلمиз.

Албатта, бу – бекорга эмас. Зеро, бунинг ўзига хос сабаблари бор. Шунинг учун бу ўринларда биз мамлакатимиздаги муаммоларни ҳал этишда уларнинг роли ва аҳамиятини пасайтириш ёки камситишдан асло йироқмиз. Шундай бўлса-да, негадир ўша тавсия ва тажрибалар бизнинг мамлакатимизда ўз кучи ёки таъсирчанлигини етарли даражада кўрсатмаётир. Уларнинг самарадорлиги ҳам – нисбатан паст даражада. Шунинг учун ҳам уларга таянилиб қабул қилинган қарорларнинг натижаларини бизда ҳам, ҳарқалай, ўша мамлакатлардагидек, яъни рисоладагидек деб бўлмайди. Бу ҳам – сир эмас.

Хўш, бундай вазиятда қандай иш тутиш керак? Муаммонинг ечими қаерда? Нима қилсак бўлади? Бизнингча, бунинг энг тўғри йўлларида бири аждодларимиз меросига мурожаат қилиб, ундан кенг фойдаланиш ҳисобланади.

Шу муносабат билан бизда замонавий молиявий муаммоларни ҳал этишда аждодларимиз меросидан фойдаланишнинг нақадар мақсадга мувофиқлиги хусусида бир неча туркум мақолалар эълон қилиш истаги туғилди. Бунинг учун, дастлаб, буюк аждодимиз А.Навоий меросига мурожаат қилдик. У билан ҳатто юзаки танишувдан келиб чиқиши мумкин бўлган хулосалар, бизнингча, замонавий молиявий муаммоларни ҳал қилиш ёки замонавий молиявий муносабатларни такомиллаштириш нуқтаи-назаридан ҳам принципиал аҳамиятга эга. Ишонмасангиз, марҳамат, менинг ёнимда туриб, ўзингиз бир мулоҳаза қилиб кўрингчи, қандай хулосаларга келар экансиз!?!...

Академик Абдулла Аъзамнинг фикрича буюк аждодимиз ўз ғазалларининг бирида

“Дебон берган киши эрдур, валекин
Демай берганга эрлик бил мусаллам.

Не деб, не берса билгил они хотун,
Дебон бермасни хотундин дағи кам”

деган экан. Бунинг маъносини мухтарам академигимиз куйидагича талқин қилибдилар: “Хайрия қиламан деб, қилганни инсон бил, аммо сўрашини кутиб ўтирмай хайрия қилганни аълороқ бил. Шунча бераман, дея ўшанча берган у қадар сахий эмас, умидвор қилиб бермаганни эса умуман инсон санама”¹.

Албатта, Навоий ҳазратларининг бу мисраларда акс эттирилган фикрларини бевосита идрок этишда замонавий тадқиқотчиларимиз (айниқса, уларнинг иқтисодчи-молиячилари) маълум бир қийинчилик ёки мураккабликларга (масалан, мурожаат этилиши мумкин бўлган асл манбаларнинг араб алифбоси ва бунинг устига, назмда ёзилганлиги, уларни тушунишнинг осон эмаслиги ва б.) дуч келиши, табиий. Тўғриси, яшириб ёки ортиқча чираниб ҳам, нима қилдик?! Бу “масала”да илмий тишимизнинг “ўтмаслашиб” қолганига анча бўлган. Бунинг устига, замонавий молиявий муносабатларни такомиллаштиришда аجدодларимиз меросидан фойдаланиш масаласида фаоллик кўрсатаётганлар ҳам – бармоқ билан санарли даражада...

Энди Навоий ҳазратларининг юқоридаги мисраларда акс этган фикрларини замонавий молиявий муаммоларни ҳал этишда қандай роль ўйнаши мумкинлигини хусусида мулоҳаза юритайлик. Бунинг учун, бизнингча, энг аввало, ўша ердаги “инсон бил” иборасига алоҳида эътибор бериб, “старт”ни шу ердан олмоқ лозим.

Ҳақиқатдан ҳам бу ёруғ дунёда яшаётган ва соғлом фикрлайдиган одамизодларнинг ҳар бири ўзини инсон сифатида эътироф этилишини истайди. Уларнинг орасида аксинча фикрда бўлганлар эса – йўқ: ҳар биримиз ўзимизни “Мен ҳам инсонман!”, - деб ҳисоблаймиз. Навоий бобомиз эса, энг аввало, “Хайрия қиламан деб, қилганни инсон бил!”, - дея бонг урмоқда. Бундан кўриниб турибдики, Навоий ҳазратларича шахснинг инсон деб эътироф этилиши негизларининг бири сифатида “Хайрия қиламан!”, - деб, уни ҳақиқатдан ҳам “Қилиш!” ётмоғи даркор.

Энди куйидагиларга бир эътибор берайлик-а: ўзини инсон деб эътироф этувчи бизларнинг орамизда “Хайрия қиламан!” дегувчилар борми? Бор бўлса, уларнинг салмоғи қанча?...

Бизнингча, аслида қуруқ сўз бўлишига қарамасдан, шу тарзда айтувчилар сони унчалик кўп эмас. Айтган бўлишига қарамасдан, уни амалда қилганлар сони эса – ундан-да кам.

Бунинг устига, “Хайрия қиламан!”, - деганларнинг ҳаммаси ҳам шу ишнинг уддасидан чиқаяптими? Холисона тан олайлик: буни ҳамма ҳам эплай олмаяпти.

¹ Қаранг: Абдулла Аъзам. Аброрлар ҳайрати. // Жаҳон адабиёти. Адабий-бадий, ижтимоий-публицистик журнал. 2021 йил, 6-сон. 27-28-бетлар.